Апопій Г. В.,
аспірант Львівського регіонального інституту
державного управління НАДУ
при Президентові України
apopiy.g@gmail.com

Hennadiy APOPIY, Post-graduate student,
Lviv Regional Institute of Public Administration National Academy of
Public Administration, the President of Ukraine
E-mail: ag777ag@i.ua

СИСТЕМА СІЛЬСЬКОЇ ТОРГІВЛІ ЯК ОБ'ЄКТ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ І ПІДТРИМКИ

АНОТАЦІЯ. У статті досліджено важливість і необхідність державного регулювання торгівлі на селі в Україні в умовах ринкових відносин. Аналізуються мотиви, характер і масштаби впливу держави на об'єкти регулювання у системі сільської торгівлі. Запропоновано форми державної підтримки і стимулювання для ефективного функціонування та розвитку сільської торгівлі.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: сільська торгівля,сільське населення, державне регулювання.

THE RURAL TRADE SYSTEM AS THE OBJECT OF STATE REGULATION AND SUPPORT

ABSTRACT. This article examines importance and necessity of state regulation of trade in rural areas in Ukraine in conditions of market relations. It analyzes the reasons, nature and extent of state influence on the objects of regulation in the system of rural trade. It also proposes the ways of state support and incentives for effective functioning and development of rural trade.

KEY WORDS: rural trade, rural population, state regulation

Вступ. Загальновідомо, що в економічній теорії тривалий період переважали наукові положення і обґрунтування самодостатності ринкових механізмів і недоцільності втручання держави в економічні процеси. Така теорія справедлива для рівномірного (як правило дрібного) товарного виробництва, добросовісної конкуренції і стабільної економіки.

На сучасному етапі розвитку економіки соціальне і політичне середовище різко змінилися. В рамках відомих економічних шкіл кейнсіанства, монетаризму, інституціоналізму, виникли нові теорії, відповідно до яких державне регулювання необхідне для різних цілей і в різних формах.

На практиці соціально-економічні системи, у тому числі сільська торгівля, розвиваються і функціонують у далеких від ідеальних динамічних умовах.

Постановка задачі. З огляду на означені проблеми, все гостріше повстає питання про державне регулювання діяльності сільської торгівлі в Україні в умовах ринкових відносин.

Вчені-дослідники внутрішнього ринку з інституту економіки і прогнозування НАН України (в монографії за ред. В. Точиліна) стверджують, що потрібна цілеспрямована державна політика розвитку внутрішнього ринку, пріоритетно спрямована на створення сприятливих інституційних умов зростання [3, с. 81—104]. Л. Лігоненко доводить значну роль держави у регулюванні споживчого ринку і пропонує методи прямого і непрямого впливу в системі такого регулювання [2, с. 43—52].

Узагальнюючи проблему необхідності державного регулювання економічних систем, можна сформулювати її сутність відносно сільської торгівлі, яка полягає у системному впливі державних органів на розвиток і функціонування системи торгівлі в сільській місцевості, а також її підтримки з метою забезпечення умов для позитивної динаміки, недопущення диспропорцій і деформацій, підвищення конкурентоспроможності і соціально-економічної ефективності функціонування в інтересах сільського населення, суспільства і держави.

Результати. Практика показує, що в арсеналі державного регулювання є різноманіття методів і механізмів впливу, координації, управління, контролю, нагляду, а також форм стимулювання і підтримки. З їх врахуванням можна побудувати систему державного регулювання сільської торгівлі та підтримки її розвитку.

У системі державного регулювання вплив основних суб'єктів (органів державної влади, управління, місцевого самоврядування) здійснюється через різноманітні форми і методи з використанням різних інструментів, які регулюють не лише систему сільської торгівлі, але й зовнішнє середовище. Таким чином, об'єктами регулювання виступають умови розвитку сільської торгівлі, інституціональне середовище, організаційно-правові відносини, економічні процеси, потенціал торгівлі та її соціальна функція.

Розглянемо мотиви, характер і масштаби впливу держави на об'єкти регулювання. Почнемо із соціально-економічних умов функціонування сільської торгівлі, які по-суті, визначають масштаби і темпи її розвитку. Такі умови формуються під впливом економічних, соціальних, демографічних, політичних, екологічних факторів і відрізняються багатоаспектністю проявлення.

Розглянемо їх докладніше. Товарні ресурси вітчизняного походження, тобто сукупна товарна пропозиція в системі сільської торгівлі суттєво відстає від потреб споживчого ринку. У цілому в товарообороті сільської торгівлі частка товарів вітчизняного походження не перевищує 35 %, а з деяких груп — 3—5 %, (одяг, взуття, трикотажні вироби). Зберігається негативна тенденція звуження частки вітчизняних товарних ринків в товарообороті продтоварів. Вона скоротилася нині до 70 % під впливом експансії імпорту.

Механізми і важелі торгівлі недостатні для різкої активізації товарного виробництва в Україні. Тут потрібні радикальні заходи загальнодержавного масштабу і ефективна державна політика.

З товарною пропозицією органічно пов'язаний попит сільського населення та інших споживачів, який залежить від доходів. Загальновідомо, що на селі рівень доходів населення надзвичайно низький. Не менше 35—40 % жителів села опинилися на межі нижче прожиткового мінімуму. Все це впливає на платоспроможність населення і товарооборот сільської торгівлі. Завдання держави полягає у реалізації соціально-економічної політики, спрямованої на збільшення грошових доходів селян, їх сімейних бюджетів і соціально-культурних умов життя.

Наступний фактор, який об'єктивно зумовлює розвиток і функціонування сільської торгівлі, є об'єктом впливу держави — це інституціональне середовище. Таке середовище покликане сприяти якісному зростанню сільської торгівлі, її ефективному функціонуванню і високій конкурентоспроможності. Проте, формальні інститути діють малоефективно і деформовано: податкове навантаження надмірне, кредитні проценти такі ж, інвестиційні ресурси надзвичайно обмежені. Організаційно-правові аспекти інституціонального середовища ще більш проблематичні. Йдеться про загальмовану дерегуляцію торговельного підприємництва, що представлена нині у близько 1,6 тис. нормативних актів, відсутності Закону України «Про внутрішню торгівлю», програм, стратегій розвитку торгівлі, зруйновану систему управління і функціонування надмірної системи контролю і нагляду.

У такому інституціональному середовищі сільська торгівля не може успішно розвиватися. Отже, особливої актуальності набуває проблема створення економічних та організаційно-правових умов функціонування торгівлі на селі, переорієнтації державних органів на креативну діяльність в інституціональній сфері.

Об’єктом державного впливу і підтримки держави повинен стати потенціал сільської торгівлі як в сенсі його зміцнення, так і використання. Слід підкреслити, що потенціал торгівлі на селі не відповідає завданням цієї системи і суттєво відстає за своїм рівнем від потенціалу внутрішньої торгівлі країни. Особливо гострі проблеми накопичилися у фінансово-економічній і матеріально-технічній сферах.

Фінансово-економічні активи сільської торгівлі відносно масштабів діяльності цієї системи порівняно незначні і недостатні, інвестиційні можливості обмежені, співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованості суттєво деформовано, прибутковість низька. Більше третини об’єктів торгівлі збиткові.

Матеріально-технічний потенціал сільської торгівлі можна вважати технічно застарілим і технологічно відсталим унаслідок низької інноваційної активності торгівлі. Крім того, об’єкти сільської торгівлі нераціонально розташовані. Їх концентрація відбувається, головним чином, у крупних поселеннях [1, с. 56]. Як результат, близько третини сільських населених пунктів залишилися без торговельного обслуговування, а 80 % — без об’єктів масового харчування.

У зв’язку з цим, гостро постає завдання активізації державної підтримки сільської торгівлі, яка виконує важливі соціально-економічні функції і активно бере участь у реалізації соціальної політики держави. Форми державної підтримки сільської торгівлі можуть бути фінансово-економічного, організаційно-правового і соціального характеру.

Державна підтримка сільської торгівлі, яка продиктована об’єктивною необхідністю, може здійснитися в різних формах — три з яких є першочерговими.

Фінансово-економічна підтримка зумовлена тим, що сільська торгівля в силу територіального розміщення об’єктивно має високий рівень операційних витрат — у середньому 99 коп. на 1 грн товарообороту. Відшкодувати їх за рахунок підвищення цін неможливо, оскільки платоспроможність сільського населення низька. Все це приводить до збитковості об’єктів торгівлі, масового харчування, побутових послуг у сільській місцевості.

У такій ситуації держава зобов’язана активізувати підтримку діяльності сільської торгівлі, стимулювати її розвиток через спрощені режими оподаткування, субсидії, дотації, пільги, доступності до банківських кредитів.

Інший напрям державної підтримки — організаційно-правовий, який значною мірою формує інституціональне середовище

розвитку сільської торгівлі. Роль держави тут повинна проявлятися в оновленні законодавчої і нормативно-правової бази. Особливо гостро стоїть завдання прийняття нового закону «Про внутрішню торгівлю, нової редакції закону. Про захист прав споживачів», Закону України «Про споживчу кооперацію» з тим, щоб відновити її функції і масштаби діяльності у сільській місцевості.

Велике значення для сільської торгівлі має державна підтримка соціальних процесів. Йдеться насамперед про участь і сприяння держави у підготовці кадрів і стимулювання трудової зайнятості. У сфері сільської торгівлі зайнято не менше 250—255 тис. осіб, основна частина з яких вимагає сучасних знань для інноваційного розвитку і ефективного функціонування торгівлі. При ефективному сприянні держави у формі держзамовлення можливо їх навчання у розгалуженій системі вищих навчальних закладів Укоопспілки, які нині не мають доступу до державної підтримки.

Інший аспект соціальної підтримки — це трудова зайнятість. В умовах критичного рівня безробіття та стимулювання трудової зайнятості в торгівлі, громадському харчуванні, сфера послуг на селі має велике значення. Тому активна державна підтримка в цій сфері повинна проявлятися у стимулюванні самозайнятості, обмеженні податкового навантаження на фонд заробітної плати, надання працівникам пільг, допомог, матеріальних і моральних стимулів.

Висновки. Таким чином, широка взаємодія держави і сільської торгівлі є закономірною та об'єктивною, оскільки вона виступає не просто як вид підприємництва, а є системою, що виконує важливі соціальні функції в складних соціально-економічних умовах села. В перспективі слід очікувати посилення такої взаємодії у контексті розвитку аграрного сектору національної економіки і сільських територій.

Література

1. Торговельна інфраструктура агропродовольчого ринку України [монографія] /за ред. проф. В. Апопія. — Львів: Новий світ, 2013. — 316 с.

2. Споживчий ринок України: методологія дослідження та регулювання : [монографія] / За ред. Л. Лігоненко. — К.: КНТЕУ, 2007. — 379 с.

3. Ринки реального сектору економіки України в інтитуціональному середовищі СОТ: кон'юнктура та інтеграція [монографія] / За ред. В. О. Точиліна. — К., 2012. — 637 с.